

MA'NAVIY-AXLOQIY HADISLAR VA ULARDAN TA'LIM- TARBIYA JARAYONIDA FOYDALANISH

Saidnazarova Gulshan Bolta qizi

Buxoro davlat universiteti pedagogika kafedrası o'qituvchisi,

g.b.saidnazarova@buxdu.uz

Annotatsiya: Maqolada Imom Ismoil al-Buxoriyning ilmiy faoliyati, asarlari jumladan "Al-adab al-mufrad" asari haqida ma'lumot, ma'naviy axloqiy tarbiya to'g'risidagi hadislarning o'rganilishi.

Kalit so'zlar: Odob-axloq, hadis, ta'lim-tarbiya, muhaddis, sahih, shaxsiy sifatlar, Xushmuomalalik, mehr oqibat, al-Jome' as-sahih, al-Adab al-mufrad, salomlashish odobi.

Sharq xalqlari o'zining bir necha ming yillik madaniyati va ma'naviy boyliklari, ilmiy ba'diy mazmunga boy, mohiyati jihatdan yuksak g'oyaga ega bo'lganligi bilan tarixda ma'lum. Mutafakkirlar asarlardagi ilgari surilgan dunyoviy ilmlar va diniy ilohiy tasavvurlar bir butun holda qabul etilib, inson ilmiy tushunchalari asosida talqin etilib, ular jahonga mashhur qomusiy mutafakkirlarimiz asarlarida keng o'rin egallagan. Ta'kidlash joizki, Muso al-Xorazmiy, Imom Ismoil al – Buxoriy, Imom at-Termiziy, Abu Nasr Forobiy, Abu Ali ibn Sino, Abu Rayhon Beruniy, Yusuf Xos Hojib, Ahmad Yassaviy, Ahmad Yugnakiy, Shayx Najmiddinov Kubro, Sulaymon Boqirg'oni, Abduxoliq G'ijduvoni, Bahovuddin Naqshband, Mahmud Zamaxshariy, Mirzo Ulug'bek, Alisher Navoiy, Davoniy, Voiz Koshifiy va ulardan keyin ijod qilgan boshqa mutafakkirlar islom ta'limotini, Qur'oni Karimni, payg'ambarimizning aytgan so'zlari, diniy va axloqiy yo'l-yo'riqlari, hikmatlaridan iborat manba-Hadisi Shariflarni yaxshi bilganlar, ularning ta'sirida ijod etib, kelgusi avlodlar uchun benazir meros qoldirganlar. Mamlakatimizda "jaholatga qarshi - ma'rifat" degan ezgu g'oya asosida islom dinining insonparvarlik mohiyatini, tinchlik va do'stlik kabi olijanob maqsadlarga xizmat qilishini targ'ib etish kun tartibimizdagi doimiy masalalardan biri bo'lib qoladi. Abu Abdulloh Muhammad ibn Ismoil al-Buxoriyning ta'limoti o'quvchilar tarbiyasida eng muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Shu bilan birga kelajak avlodda ma'naviyatli, ma'rifatli, bilimli, zakovatli, aqlli va idrokli, baxtli va saodatli, odobli- axloqli, pok hamda iffatli, sabr-matnatli bo'lib ulg'ayish tuyg'ulari shakllanib boradi. Imom Al-Buxoriy ta'limotida odob – axloq, tarbiya masalasiga alohida e'tibor berilgan. "Al adab-al mufrad" asaridan keltirilgan hadislarda insonning kamolga yetishi uchun talab etiladigan insoniy fazilatlar aks ettirilgan bo'lib, bular mehr-oqibat ko'rsatish, sahiylik, ochiq ko'ngillilik, ota-ona va kattalarga, qarindoshlarga g'amxo'rlik, hurmat, faqir-bechoralarga muruvvat, vatanga muhabbat, mehnat va kasb-hunarni ulug'lash, halollik, poklik, o'zaro do'st, tinch-totuv bo'lish va boshqalardan iboratdir. Bundan tashqari, insonning o'zini qanday bo'lmasin yomon illatlardan tiyish, har qanday yaxshilik sari intilish kerakligi borasidagi pand nasihatlar ham o'z ifodasini topganki, bularning barchasi Qur'oni karim ko'rsatmalaridan kelib chiqadi va komil insonni shakllantirish mezonini sanaladi.

Imom Al-Buxoriyning pedagogik qarashlarida insonning ma'naviy kamoloti mezoni, uning tafakkur doirasi, dunyoqarashining kengligi, ilmiy bilimlarni qay darajada egallaganini, o'z bilimi bilan atrof-dagilarga, jamiyatga foyda keltiruvchi shaxs bo'lib yetishishida muhim omil – chiroyli xulqli bo'lish deb ko'rsatiladi.

Hadislarda inson ma'naviy kamolotining mezoni, uning tafakkur doirasi, dunyoqarashining kengligi, ilmiy bilimlarni qay darajada egallaganligi, o'z bilimi

Islom dinida Qur'ondan keyingi o'rinni hadis egallaydi. Payg'ambarimizning hayotlari va diniy – axloqiy ko'rsatmalarini o'z ichiga olgan rivoyat hadisdir. Tarixiy-badiiy asarlarda, falsafa va hikmatda hadislardan keng foydalanilgan. Mualliflar biror fakt va hodisani dalillash yoki o'z fikrlarini isbot etish maqsadida unga murojaat qilganlar. Ularning sharhlariga bag'shlangan ixcham she'riy asarlar esa son-sanoqsizdir. Payg'ambarimiz so'zlari va ishlari bilan bog'liq ko'plab hadislar hozirgacha ijodkorlarimiz uchun ilhom manbai, ma'naviy suyanchiq vazifasini o'tab keladi.

Hadislarning ma'lum bir qismi rasulullohning hayotlik paytlarida yozib olingan bo'lsada, bir yerga jamlangan emas edi. Dastlabki hadislarning hammasi “sahih”(to'g'ri) sanaladi va ularga amal qilinadi, ya'ni shar'iy huquqqa egadirlar. Hadislar asosan hijriy uchinchi asrda ko'plab yig'ildi. Ilmiy hadis bilan shug'ullanish avj oldi. Uning “musnad”, “sahih”, “sunan” degan yo'nalishlari paydobo'ldi. Bu uch yo'nalishning eng ishonchli va eng mo'tabari “sahih” bo'lib, uning asoschisi buyuk vatandoshimiz Abu Abdulloh ibn Ismoil al-Buxoriy edi.

Imom Ismoil Al-Buxoriy – mashhur muhaddis olim, u kishining nomi butun islom olamida hurmat bilan tilga olinadi, asarlari yuksak qadrlanadi. Ismoil Buxoriy Muhammad payg'ambar alayhissalom hadislarini, ya'ni turli munosabatlar bilan aytgan gaplari, ko'rsatma va nasihatlarini hamda ukishining muborak ahloqi, najib xulq-atvori, yo'l-yo'riqlaridan darak beruvchi xabarlar, so'zlarni yig'ib, “Al-Jomi'as-sahih” (Ishonarli to'plam) nomli 4 jildli kitob yaratganlar.

Imom Al-Buxoriy ta'limotida axloq masalasiga alohida e'tibor berilgan. Asarda keltirilgan hadislarda insonning kamolga yetishi uchun talab etiladigan insoniy fazilatlar aks ettirilgan bo'lib, bular mehr-oqibat ko'rsatish, sahiylik, ochiq ko'ngillilik, ota-ona va kattalarga, qarindoshlarga g'amxo'rlik, hurmat, faqir-bechoralarga muruvvat, vatanga muhabbat, mehnat va kasb-hunarni ulug'lash, halollik, poklik, o'zaro do'st, tinch-totuv bo'lish va boshqalardan iboratdir. Bundan tashqari, insonning o'zini qanday bo'lmasin yomon illatlardan tiyish, har qanday yaxshilik sari intilish kerakligi borasidagi pand nasihatlar ham o'z ifodasini topganki, bularning barchasi alaridan kelib chiqadi va komil insonni shakllantirish mezoni sanaladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Sh.Mirziyoyevning 2022 yil 24 avgustda Samarqand viloyatida amaliy tashrifida Imom Buxoriy ziyorati <https://president.uz/uz/lists/view/5457>
2. Hoji Ismatulloh Abdulloh “Markaziy osiyoda islom madaniyati” 48-52 bet
3. A.Mansurov, U.Jo'rayev, M.Lafasov “Hadis ilmi saboqlari” Toshkent 1999 18-bet
4. Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf “Odoblar xazinasini”, “Al-adab al
5. Abu Abdulloh Muhammad ibn Ismoil. Al-adabu-l-mufrad. Bayrut. Doru-l-bashoiri-l-islomiya, 1989. –B.443.
6. Жураев Б. Т. Вопросы нравственного и культурного воспитания в эпоху саманидов (на примере творчества ал-бухари и ал-фараби) // Современное общество: актуальные проблемы и перспективы развития в социокультурном пространстве. – 2020. – С. 66-71.
7. Жураев Б. Sharqda pedagogik faoliyatning maydonga kelishi va rivojlanishi // Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари/Актуальные проблемы социально-

- гуманитарных наук/Actual Problems of Humanities and Social Sciences. – 2023. – Т. 3. – №. S/2. – С. 343-350.
8. Саидназарова Г. Б. Навык педагогического влияния //Вестник магистратуры. – 2019. – №. 4-3 (91). – С. 80-81.
 9. Khodjaev B., Juraev B., Amonov M. Forming the spirituality of students and youth through pilgrimage tourism //E3S Web of Conferences. – EDP Sciences, 2023. – Т. 420. – С. 10017.
 10. Саидназарова Г. Al-Buxoriyning ma'naviy-axloqiy qarashlarini o'rganish pedagogik muammo sifatida //Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари/Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук/Actual Problems of Humanities and Social Sciences. – 2023. – Т. 3. – №. S/8.
 11. Собинова Д. А., Саидназарова Г. Социальный интеллект как инструмент коммуникативного и организационного взаимодействия //Вестник по педагогике и психологии Южной Сибири. – 2014. – №. 2. – С. 59-65.
 12. Саидназарова Г. Б. К. ИННОВАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ СОВРЕМЕННОГО ПЕДАГОГА //Вопросы науки и образования. – 2021. – №. 10 (135). – С. 37-40.
 13. Saidnazarova G.B. IMOM ISMOIL AL-BUXORIYNING “AL ADAB AL MUFRAD” ASARIDA MA“NAVIY-AXLOQIY FIKRLARNI O,,RGANISH MAZMUNI // Journal of Effective Learning and Sustainable Innovation-APRIL №4, 2004